

VÁZLAT A MINDENSÉG KÖLTŐJÉRŐL

A *létkelő ország* utolsó sorában ezek a szavak hangzottak el:

... a szabadság a legtöbb, amit adhat önmagának az emberiség!

Demográfiai robbanás, információ-csőd, környezetszennyeződés, a manipuláció kivédhetetlen cselei, atomkor — mit akar ez a költő az ósdi, XIX. századi fogalmával, hogy szabadság? Ráadásul felkiáltójellel s újabban már nagybetűvel is; mit akar az ilyen szavaival: *Szigorúság, Hit, Szabadság?* Kenyér, kell rizs kell és algaleves, meg csavar a kitelepítő úrhajókba; nincs-e igaza századunknak, mely már-már a furcsaságok panoptikumába utasítja e fogalmakat, „Saint-Just és Periklész óta megoldatlan problémák” címkével? És miféle Szigor, és Hit miben, miféle úrnapi sátor alatt, és ki légyen a Szabadság, e nem ismert idegen? Miért a szabadság a *legtöbb?* Hiszen a szabadságról már a jó öreg XIX. század is kemény dolgokat mondott, mindenekelett a „százszorszent égi szabadság” költője, Petőfi. Nem cél a szabadság, mondotta, hanem eszköz. Szerszám, mint egy kapa vagy komputer. Vagy kés? Mit akar hát a szabadsággal ez a naiv, ez az ódivatú XX. századi költő? Milyen makacs költő! Ezért szeretem.

*

Új kötete* egyáltalán micsoda? Vers? Próza? Avagy prózavers? Lírai esszé vagy esszéisztikus lírai darabok gyűjteménye? Szórjuk a szélbe skatulyáinkat, Juhász Ferenc műveire nem alkalmazhatók. Nincs nála határvonal vers és próza között, nincs műfaji különbség *A tétkelő ország* vagy a *Szarvas-ének* és e kötet költőkről, művészekről szóló vallomásai közt. Juhász Ferenc minden írása egyetlen egységes mű részlete. Az époszé.

Éposznak ő maga nevezi; ékezzettel, nyilván, hogy megkülönböztesse az eposztól. A *Lét-Összefoglalást* nevezi éposznak, a nagy távlatú és nagy kohéziójú, mindent-magyarázó költői életműveket nevezi éposz-várnak, éposz-katedrálisnak, s megkeresi önnön elődeit: Vörösmartyban, Adyban. Szakmai tudás fejet rázhat az elődök ez önkényes értelmezésére; de a költőnek, a maga birodalmában, öröklött felségjoga az efféle önkény. Az irodalomtörténész dolga itt nem a vita, hanem a kiegészítés: van, csakugyan van előképe Juhász Ferenc költészet-konceptiójának a magyar irodalomban, van az övéhez hasonló vállalkozás: Vajda Péteré. Ő *Dalhonnak* nevezte éposz-katedrálisát, melynek íveit ma a feledés tüskebokrai fedik, mint a chichenitzai templomromokat. Elbeszélés, szerelmi és politikai költemény vegyül természet-himnuszokkal, vers költői prózával a *Dalhon* lapjain, s Vajda Péter mindezt egységes műnek tekintette, sőt nemcsak a *Dalhon* négy füzetét — minden költői munkáját egyazon mű építőköveként fogta fel, egész életében egyetlen művön dolgozott, a *Dalhon* művén, melyben világmagyarázatot — igenis: *Lét-Összefoglalást* — kívánt adni: költői kozmogóniát (egy Fourier szabados fantáziájával) éppúgy, mint társadalmi üdvrendszert (Széchenyi jelszavaival s plebejus indulatokkal). A hasonlóság Vajda Péter és Juhász Ferenc szándéka s költészet-felfogása közt szembeötlő.

* Vázlat a mindenségről. Bp. 1970.

Mondjam-e, hogy irodalmunkban a prózaverset, a költői értékű, dallamos prózát is Vajda Péter honosította meg?

Aki nem Juhász Ferenc époszi életművének részeként fogja fel az új kötet költő- és művészportréit, félreértheti őket. Gergely Gergely járt így, amikor az Irodalomtörténeti Közleményekben vitatta az értelmezést, melyet Juhász Ferenc a „Hitek halottjára”-ról, Arany László verses regény-hőséről adott. Valóságértékű információt kerestt ott, ahol költői üzenet van jelen, melyre a téma – akárcsak a hajnal, a harmatcsepp vagy a szerelem – csupán lírai ürügy.

A kötet legjobb (vagy egyik legjobb) vers-esszéje Baudelaire-ról szól; újramondja Sartre könyvének legfontosabb információit. De ezért a legjobb-e?

Juhász Ferenc vers-esszéi nem értekező-informatív menetűek; szerkezetük jellemző versszerkezet. Számos írása olyan, mint a szó eredeti értelmében vett üzenet: egy-két tömör közlés. Juhász Gyuláról nyolc teli lap szól – nyolc lap, de csak két mondat: hogy látta őt az ősi temető ködében, aztán pedig eltűnt, nem látta többé. Még a sokkal hosszabb és bonyolultabb Petőfi-síratás szerkezete is kevés számú elemi közlésre épül: mi maradt teteméből? – százhúsz éve dobták a gödörbe – miért nem lehet testileg halhatatlan? – leszúrták (és így tovább).

Ezek a közlő mondatok valójában alig valamit közölnek, rendeltetésük szerkezetépítő; ezek tartják – mint a villamos huzalok oszlopai (sűrű ismétlődéseik betoncövekeitől támogatva) – a voltaképpen információs vezetékrendszert: Juhász Ferenc hosszú-hosszú, de csaknem mindig egyirányú szó-áramait. A lényegi mondanivalót ezek tartalmazzák: a szöfolyamok, a felsorolások, a képzuhatok.

Nagy László egy régebbi versében, az ötvenes évek közepén keletkezett *Rapszódia*-ban, egy szép hasonlatot találunk:

*Nehezül szívem vaksors már nem viheti,
mint a madárpelyhet orrán a dúvad...*

Mintegy tíz év múlva, *A versmondóban*, a kép új variánsa bukkan föl:

*... rőföghet a vadkan,
ormánya feltúrt pici lila szoknyát,
emelhet ibolyát a nappali holdba...*

Néhány évvel később Juhász Ferencnél jelenik meg hasonló kép:

„Mint dühödt arany-agyaras Vadkan-király dül a halál köztünk. Sörénye vérben és pofája lángban, fogsora vérben és sunyi, tűzkoszorús-pillájú kis szeme lángban, csülke, hasa vérben, lárvákkal és gyökerekkel teleragadt szügyén a halál jeleivel teleírt arany-mellény. Nem nyugszik ez a dühödt dög. Rőfögve gázol szellemi országunkban. Már nem kormos-ujjú fekete angyal a halál, aki verejtékező homlokunkra írja a végső betűt, vonagló és átizzadt testünkre ujja kormával a csontvázat és a koponya-gömböt kirajzolja, de rengő-heréjű, majdnem-ormányorrú, mocskos fekete kan, akinek *aranytányér-orravége a pórusos orrlikakkal fekete virágokat hordoz*, ánusza kékbársony-növényt, akár egy Bosch-alak a Kéjek-kertjében.”

Jellemző példája két alkotómódszer különbségének. A korábbi szabályos és egyszerű hasonlat Nagy László érett költészetében bonyolultabb, többrétű képpé dúsul, de megmarad a versbeli főmondat (fő mondanivaló) alárendeltjének. Juhász Ferencnél önállósul a kép, önálló-

sul, szétterebélyesedik, burjánzó liánágakat hajt, indái eltakarják a főmondatot. Alighanem a klasszikus és a romantikus formálás különbségéről van szó.

Modorosak Juhász Ferenc szózuhatagai? Persze: modorban ír, önnön modorában, mint minden író, akinek stílusa van. Mint Ady. Mint Dante, terzina-modorban; nem únta meg.

Nem a modor következetessége teszi némelykor problematikusá Juhász Ferenc módszerét, egy-egy passzusának esztétikai értékét; inkább a következetesség időnkénti lankadása. Egy helyütt ilyen mondatot találunk nála: „Meghívtak Bartók Béla Cantata Profanájának báb-előadására.” A lira nyelve itt a zsurnaliszta-próza szintjére szállt alá, s nem is emelheti fel onnét a „zöld növényrobbanásos”, „zoltáros” folytatás. Ezt a darabot és még néhány más jelentéktelent ki kellett volna hagyni a kötetből. Másutt nagyobb éberségre serkenteni az ízlést, ne túrjon képzavart: „nőstényszívektől (l) — összeharapdált ajak”. Ismét másutt kígyómláni a semmitmondó, erőtlén (mert erőltetett) epigon-szimbólumokat: „Múlt-Manó,” „a Döbbenet Belső Várkastélya”.

Egyébként: Juhász Ferenc szózuhatagai nem hagyomány nélkül valók. A ritka tudományos-műszavak felsorolásának kedvelésében, a bennük rejlő kábító hatás kiaknázásában előtte járt Jókai. Akárhány példát idézhetnék, egy is meggyőző.

Jókai: „Csodaalakú növények, minőket Rozáli sohasem látott, voltak festői csoportokban összeállítva, kövér, izzadságtól ragyogni látszó levelek, vérpíros lombú fák, cifrázott levelű plánták, oly fehérek, mintha ezüsttel és hajporral volnának behintve, virággyak, miket pillangósereg látszott ellepni, azok az orchidaeák csodaszép bokrétái, fiatal phoenixpálmák, ficusok, miknek kétéves sarjain meglátszik, hogy ez mind egy évi hajtás, bíbor sarraceniák, miknek minden hosszú levélhegyén egy-egy nedvdús kehely van, egy kerek tavacskában a nuphar sárga rózsái s a lotus nymphaea-alakú fehér piros tulipántai úsznak széles tányérleveleik között; egy része a kertnek buja cukordinnye-növényzettel van belepve, száz meg száz érett gyümölcs gömbölyödik elő földborító lombozata alul, némelyik felfut az épület karcsú oszlopain, belekapaszkodik a vasrácsokba, s onnan csüggnek alá tojáshoz, kígyóhoz, tarka almához hasonló melopepói, kivirítva a clematisok lilaszín, piros, fehér koszorúi közül, másutt sötét girlandokat húzva az aristolochiák lángszőnyegén keresztül.”

Juhász Ferenc: „... néma, aranyalma-szemegolyós tigrisek, cibetmacskák, párducok, hiúzok, leopárdok, jaguárok, ocelotok, pettyes macskák, ködfoltos párducok, szerválok, kuguárok, ezüst-oroszlánok, gepárdok, oroszlánok, vadmacskák, pumák ülnek kristály-kelyheken, szájukat nyalogatva, a foszfor-homályból krokodilusok, kígyók, vízilovak, elefántok, orrszarvúak, zsiráfok, kenguruk, tapírok feje hajlik ki: pikkely-virágok, bőr-redő-rózsák, szőr-virágok, ormány-gyűrűk, a koponya-hold derengés-ágain majmok ülnek: a sárgabarkójú cercófmajom, a halálfejes majom, kékorru cercófmajom, csuklyásmajom, gyapjasmajom, a pókmajom, a hulman, a huszármajom, galléros pávián, a dzsaláda, a lar, az üstökös pávián, a hulok, a gereza, a barázdált-arcú pávián, a medvepávián, a sziamang, az őrdögmajom, a vauvau, a karmosmajom, a selyemmaajom, a feketefejú sátánmajom, fehérfejú sátánmajom, az oroszlánmajom, a bögőmajom, ülnek a barna bőrkesztyűs, bíbor-orrú, bíbor-orrlík-trombitájú, hatalmas ezüstbajszú, alumínium-bordázat-tányér-orcájú, óriás aranybarna-csuklyás, kék, ezüst, piros mandrillok, az aranymoha-ezüstmoha óriás szőr-csipkegalléros, fehér szőr-kesztyűs, kutyafejú páviánok, az aranyszőr-mellényes páviánok: aranygomb-mellbimbókkal, az álmatag gibbonok, a három óriásköröm-ujjú, lapos szőrtányér-fejú lajhárok, az aranyporral-behintett fénybuborék-szemű makik, a kék aranyér-rózsa-fenekű, bíbor mirigyfürt-tomporú, dagadt óriás

érzacsksós, paradicsom-tomporú majmok, s merednek némán a halálra a sárga-kék-bíborlila-zöld-rongyfonadékok: a papagájok, óriás csontparafacsónak-csőrű tukánok, óriás-tölcser-csőrű, aranytrombita-csőrű, óriás-krisztustövis-csőrű gyémánt-zizegések, gyöngy és zománc-remegések: a kolibrik, a szemgolyó körül piros húscsipkemirigykoszorús tűz-rongyok: a miriók, a tűz-lángaranyszalag-lángforgács-csokrok, tűzkacsok, arany-bíborzuhatagok, lángvulkán-tűzlobogások: a paradicsommadarak, a bíbor mirigycsipketányér-szemgyűrűs aranyforgácskakasok: a hoatzinok.”

De végül is mit akar Juhász Ferenc a szózuhatagaival, a tenyészet Brehm-könyvének újra és újra megismételt leltár-litániáival? A kérdésre filozófikus választ ad a költő maga: „... nem érzem egyedül magam a Világegyetemben... szeretem az anyag minden örömét, formáját, reményét, kísérletét, az ismeretlen titkos ős-okot, s a tán soha-meg-nem-ismerhető szerkezetet, a földi élet-akarát minden lényét, alakzatát, jelenségét, mámorát, csodáját, a növényt, állatot, madarat, virágot, a kőzetet, a földet, a vizet és a lángot, az anyagot a legtitkosabb részletig, a legrejtettebb zúgokig, erekig, homályokig, buborékokig, recékig, vályukig, csatornáig, csövekig.”

„A költő dolga, hogy beszéljen a Létről” — írja Juhász Ferenc, és mintha az volna föltett szándéka, hogy minden egyes mondata, külön-külön is, a maga teljes bonyolultságában, minden kitin-moha-ellentétével és végtelen kiterjedtségében tükrözze, utánozza a teljes Létet, a Mindenséget.

Ez persze utópia, megvalósíthatatlan. De az utópiák értékét nem megvalósulásuk foka szent, hanem a röpitő szándék nagyságán s nemességén mérjük. A vakmerésen.

A kiadásért felel az Akadémiai Kiadó igazgatója

Műszaki szerkesztő: Helle Mária

A kézirat nyomdába érkezett: 1973. I. 13. – Terjedelem: 19.95 (A/5) ív
73.74594 Akadémiai Nyomda, Budapest – Felelős vezető: Bernát György

СОДЕРЖАНИЕ

К 60-ЛЕТИЮ СО ДНЯ РОЖДЕНИЯ ИШТВАНА ШЁТЕРА

Поздравляем Иштвана Шётера	131
<i>Тарнаи, А.</i> : Авторы и исторчники хроники обсервантского толка францисканского ордена в Венгрии	135
<i>Кланицаи, Т.</i> : Национальная принадлежность древних венгерских писателей	148
<i>Кёпеци, Б.</i> : Традиция Ракоци в развитии общественной мысли XVIII-ого века	154
<i>Саудер, Й.</i> : Два правоучительных произведения Л. А. Муратори в венгерской литературе XVIII-ого века	171
<i>Феньё, И.</i> : Материалы к формированию литературно-критического мышления у Кёлчен	180
<i>Ронаи, Дь.</i> : Сонеты Тёлтени	190
<i>Мартинко, А.</i> : Молодой Ласло Салаи на поворотном пункте истории литературы и своего жизненного пути	195
<i>Т. Эрдейи, И.</i> : Лайош Сакал — «народный поэт»	209
<i>Ковач, К.</i> : Жанровые картины и анализы характеров в художественной прозе Дьюлаи	218
<i>Надь, М.</i> : «Суровое время»	229
<i>Немет, Г., Б.</i> : Некоторые жанровые и поэтические последствия позитивизма	241
<i>Мезеи, Й.</i> : Буржуазные иллюзии и попытки	257
<i>Гергей, Г.</i> : Янош Вайда: «Плачи»	267
<i>Кирай, И.</i> : Стихотворение скованности: Эндре Ади: Свисток древнего суеверия	277
<i>Варга, Й.</i> : Взгляд Меньхерта Лендьела на Ади	290
<i>Раба, Дь.</i> : О стихотворной модели молодого Бабича	298
<i>Саболчи, М.</i> : «Утомлённый человек» (А. Йожеф)	309
<i>Иллеш, Л.</i> : Стратегия «пролетарской мировой литературы»	316
<i>Толнаи, Г.</i> : «Падение страны» (Заметки на полях одного из отрывков Дьюлы Ийеша)	326
<i>Белади, М.</i> : От сатиры до народного театра	340
<i>Кенереш, З.</i> : Поэзия и авангард	347
<i>Лукачи, Ш.</i> : Очерк о поэте «Мироздания»	352

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető bármely postahivatalnál, a kézbesítőknél, a Posta hírlapüzleteiben, és a POSTA KÖZPONTI HÍRLAPIRODÁNÁL (KHI 1900 Budapest V., József nádor tér 1.) közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a KHI. 215-96162 pénzforgalmi jelzőszámlára. Előfizetési díj: 66,- Ft. Egyes példányok beszerezhetők a 1055 Budapest V., Bajcsy-Zsilinszky út 76. sz. alatti hírlapboltban.

Előfizethető és példányonként megvásárolható.

az AKADÉMIAI KIADÓ-nál, 1363 Budapest V., Alkotmány utca 21. Telefon: 111-010.

Pénzforgalmi jelzőszám: 215-11488, és

az AKADÉMIAI KÖNYVESBOLT-ban, 1368 Budapest V., Váci utca 22. Telefon: 185-612.

SOMMAIRE

POUR MONSIEUR ISTVÁN SÓTÉR SEXAGÉNAIRE

Hommage à István Sótér	131
<i>Tarnai, A.</i> : Les auteurs et les sources de la chronique d'ordre des observantins de Hongrie	135
<i>Klaniczay, T.</i> : L'appartenance nationale des anciens écrivains de Hongrie	148
<i>Köpeczi, B.</i> : La tradition de Rákóczi dans la pensée publique du XVIII ^e siècle	154
<i>Szaunder, J.</i> : Deux oeuvres morales de L. A. Muratori dans la littérature hongroise du XVIII ^e siècle	171
<i>Fenyő, I.</i> : A la formation de la critique littéraire de Kölcsey	180
<i>Rónay, Gy.</i> : Les sonnets de Töltényi	190
<i>Martinkó, A.</i> : Le jeune László Szalay à un tournant de l'histoire, de la littérature et de sa carrière	195
<i>T. Erdélyi, I.</i> : Lajos Szakál;— le „poète du peuple”	209
<i>Kovács, K.</i> : Le tableau de genre et l'analyse du caractère dans la prose littéraire de Gyulai	218
<i>Nagy, M.</i> : Le „Temps dur” („Zord idő”, roman de Zs. Kemény)	229
<i>Németh G. B.</i> : Quelques conséquences de genre et de poétique du positivisme	241
<i>Mezei, J.</i> : Illusions et tentatives bourgeoises	257
<i>Gergely, G.</i> : János Vajda: Complaintes (Sirámok)	267
<i>Király, I.</i> : Une poésie de la contrainte: Endre Ady: Flûte d'une ancienne superstition (Sipja régi babonának)	277
<i>Varga, J.</i> : Ady vu par Menyhért Lengyel	290
<i>Rába, Gy.</i> : Sur un modèle poétique du jeune Babits	298
<i>Szabolcsi, M.</i> : „Un homme rendu” („Megfáradt ember”, poésie d'Attila József)	309
<i>Illés, L.</i> : La stratégie d'une „littérature mondiale prolétarienne”	316
<i>Tolnai, G.</i> : „Écroulement du pays” („Országomlás”. En marge d'un fragment d'Illyés)	326
<i>Béldádi, M.</i> : De la satire au jeu populaire	340
<i>Kenyeres, Z.</i> : Poésie et avant-garde	347
<i>Lukácsy, S.</i> : Une esquisse sur le poète de l'„Univers” („Mindenség”)	352

